

Розділ 4

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.922

Н. М. Калька,
Н. С. Гриців

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ Я-КОНЦЕПЦІЇ АНДРОГІННИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

Здійснено аналіз впливу факторів самоповаги, самоактуалізації, самоствавлення, соціально-психологічної адаптації на психологічну стать, зокрема андрогінну особистість. Виявлено характерні особливості Я-образу андрогінної особистості, зокрема наведено порівняльний аналіз андрогінних жінок і чоловіків. Стверджено, що андрогінна особистість може з більшою ймовірністю досягти успіху в будь-якій сфері життя, сягаючи за межі нав'язаних суспільством чи історичним розвитком стереотипів, які людиною не оцінюються критично.

Ключові слова: андрогінність, стать, гендер, гендерна ідентичність, маскуліність, фемінність, Я-концепція.

Постановка проблеми. У європейському суспільстві триває постійна зміна чоловічої та жіночої поведінки під впливом соціокультурних реалій. Часто антропометричні особливості особистості впливають на гендерну самоідентифікацію.

Проблема трансформації гендеру спонукає особистість або ж традиційно продовжувати використовувати атрибути суто своєї статі, що призводить до однобічного її зростання та недостатнього виявлення, або добровільно чи вимушено змінювати фемінну або маскуліну психологічну стать на андрогінну.

Гендерні приписи та нормативи поведінки, прийняті в тому чи іншому соціумі, інтерналізуються суб'єктом діяльності в процесі онтогенезу. Аналіз процесу інтеріоризації статево відповідних ролей через призму Я-концепції, на наш погляд, дозволяє розкрити ті фактори, які пов'язують індивідуальне і соціально типове. У процесі соціалізації статі нормативи гендерної поведінки набувають спільного значення і виступають для індивіда «узагальненим іншим».

Тому актуальність статті полягає у дослідженні факторів впливу на гармонійне поєднання високого розвитку фемінності та маскулітності в одній людині, незалежно від статі, що стирає зумовлені соціокультурними очікуваннями відмінності «чоловічого» та «жіночого», надаючи людині більше свободи, підвищуючи адаптивні можливості особистості.

Стан дослідження. Філософські аспекти теорії статі почерпнуто із наукових досліджень С. де Бовуар, О. Вейнінгера, Ж.-П. Сартра. Історія гендерних досліджень, інтерпретація концепту андрогінності висвітлена в наукових доробках психологів і сексологів, зокрема Ш. Берна, С. Бем, Д. Бест, Д. Басс і С. Барнс, Дж. Вільямс, С. Деглер, К. Джеклін, Д. Майєрс, Е. Маккобі, С. Сененко та ін.

Репрезентації концепту андрогінності найбільш повно висвітлені в контексті міфологічного, релігійного і повсякденного дискурсів. Детально явище андрогінності розглядають в теоріях гендерної ідентичності. Так, у концепції С. Бем андрогін представлений як механізм урегулювання соціально-культурних практик.

Детальне трактування андрогінії наведено А. А. Палієм, яким андрогінія визначається як багатомірна інтеграція проявів емоційно-експресивного (жіночого) та інструментального (чоловічого) стилів діяльності, свобода тілесних експресій, відсутність жорсткого диктату статевої ролі, емансипація обох статей» [6, с. 145].

Еволюція концепту андрогінності з позицій гендерного аналізу простежується в оглядових статтях Т. Клименкової, Е. Ярської-Смирнової, де розглядається його гендерна еволюція з Нового часу до сучасності.

Наукові дослідження, що стосуються безпосередньо Я-концепції особистості, висвітлені у працях А. Адлера, Р. Ассаджиолі, Р. Бернса, В. Джемса, Ч. Кулі, Д. А. Леонтєва, Дж. Міда, К. Роджерса, В. В. Століна, З. Фрейда, К.-Г. Юнга, на думку яких, Я-концепція є стрижневим утворенням онтогенетичного (індивідуального) розвитку людини і характеризує не тільки систему самосприйняття, а й потенційного діяння, вчинкового проживання і творення довкілля та власного Я [1].

З огляду на це, репрезентації андрогінності важливі в межах вивчення практик міжособистісних відносин у соціокультурному контексті, в аспекті особистісного зростання і успішної самореалізації, дотримуючись самоприйняття і позитивної Я-концепції андрогінних індивідів.

Мета статті – з огляду на результати емпіричного дослідження, виявити особливості Я-концепції андрогінної особистості, що є важливим у з'ясуванні проблеми психологічно-статевої трансформації.

Виклад основних положень. Психічне утворення «Я-концепція» є важливим структурним елементом психологічного образу особистості, який формується у спілкуванні й діяльності. Становлення «Я-концепції», визначено широким соціально-культурним контекстом, виникає в діяльності між людьми, за якої суб'єкт уточнює, коригує образ свого «Я».

Своєю чергою, Я-образ – це системне самоуявлення, котре розвивається і формується на основі установок стосовно себе, через когнітивні та емоційні компоненти соціальної взаємодії, а тому є передумовою для становлення самооцінки людини; з іншого боку, – це бачення себе відмінним від інших у контексті самопритаманної сукупності статусних, рольових та інтелектуальних характеристик [5, с. 115].

З метою визначення особливостей Я-концепції андрогінної особистості здійснено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 107 осіб, серед них 67 – студенти, 40 – працюючі. Всі досліджувані – чоловіки та жінки віком від 18 до 55 років, студенти та працюючі різного професійного спрямування.

Ми застосовували відомі валідні та надійні методики, а саме: методику «маскуліності-фемінності» С. Бем; дослідження самоставлення С. Р. Пантелєєва; діагностику соціально-психологічної адаптації К. Роджерса-Раймонда, а також тести самоактуалізації (Е. Шостром, адаптація Ю. Є. Альошиної, Л. Я. Гозман, М. В. Загика і М. В. Кроз), на самоповагу М. Розенберга та психогеоетричний тест С. Деллінгера (адаптація А. Алексєєвої, Л. Громової) [7].

Методика С. Бем «Дослідження маскуліності-фемінності» містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких досліджуваний відповідає «так» або «ні», оцінюючи наявність або відсутність указаних якостей. Відповідно до відповідей, чоловіків і жінок поділяють 4 типи: маскулінний, фемінний, андрогінний, недиференційований.

Методика дослідження самоставлення С. Р. Пантелєєва призначена для виявлення структури самовідношення особистості, а також вираженості її окремих компонентів, серед яких самовпевненість, самокерівництво, відображене самоставлення, самоцінність, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність і самозвинувачення.

Тест самоактуалізації (САТ) Е. Шострома вимірює самоактуалізацію як багатовимірну величину за двома базовими і низкою додаткових шкал. Базовими є шкали «Компетентності в часі» і «Підтримки».

Інтерпретація результатів дослідження проводилася відповідно до опису методики САТ, включаючи шкали: «Орієнтації у часі», «Підтримки», «Ціннісні орієнтації», «Гнучкості поведінки»,

«Сензитивності», «Спонтанності», «Самоповаги», «Самоприйняття», «Уявленнь про природу людини», «Синергії», «Прийняття агресії», «Контактності», «Пізнавальних потреб», «Креативності» [4].

Тест на самоповагу М. Розенберга складається з 10 суджень, на кожне з яких пропонується чотири градації відповідей, кодованих у балах за запропонованою схемою.

Особистісний опитувальник діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда призначений для вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації та пов'язаних із ними рис особистості. Стимульний матеріал представлений 101 твердженням, які необхідно оцінити, вибравши один із семи варіантів оцінок.

Психогеометричний тест С. Деллінгера пропонує досліджуваному проранжувати п'ять фігур (квадрат, трикутник, прямокутник, коло, зигзаг) у порядку уподобання.

Результати ранжування фігур дають змогу визначити тип особистості, дати детальну характеристику особистих якостей і особливостей поведінки, скласти сценарій поведінки для кожної особистості в типових ситуаціях.

У публікації було важливо виявити, які особливості характерні для Я-образу андрогінної особистості, чи існують фактори самоповаги, самоактуалізації, самоставлення, соціально-психологічної адаптації, що впливають на психологічну стать.

З цією метою емпіричні дані було статистично оброблено за програмою SPSS 17.0, здійснено кореляційний та факторний аналізи.

За результатами статистичного аналізу було виявлено, що важливою складовою Я-концепції андрогінних особистостей є самоприйняття (рис. 1).

Таким людям властиве почуття симпатії до себе, прийняття себе таким, який є, незважаючи на недоліки і слабкості; загальне позитивне тло сприйняття себе, самоповага – впевненість у своїй цінності та інші аспекти позитивної самоспрямованості Я-концепції, такі як самоприв'язаність – сталість Я-концепції, здатність побачити себе збоку, готовність до зміни певних аспектів зумовлене бажанням розвивати і вдосконалювати власне «Я», що знижує рівень неприйняття себе, самовпевненість – задоволеність собою, своїми починаннями та досягненнями, відчуття здатності вирішувати багато життєвих питань, а також самокерівництво, яке відображає уявлення людини про основне джерело власної активності, результатів і досягнень, про джерело розвитку власної особистості, і характеризується домінуванням власного «Я».

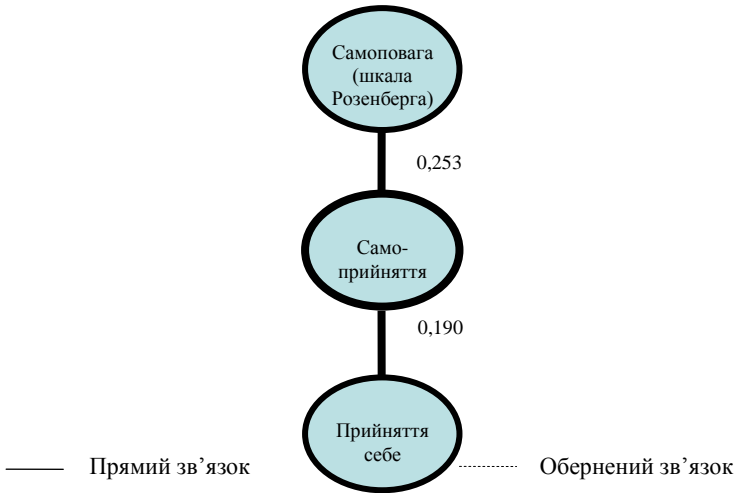

Рис. 1. Кореляційна плеяда за шкалою «Самоприйняття»

Також встановлено домінування внутрішнього контролю, як схильність пояснювати причини своїх дій та поведінки внутрішніми чинниками, тенденція до внутрішньої локалізації контролю (інтернальної), самоцінність, що становить відчуття цінності власної особистості, припускає цінність власного «Я» для інших, а також відображене самоставлення, яке характеризує уявлення суб'єкта про здатність викликати в інших людей повагу, симпатію.

Варто відзначити адаптивність андрогінних особистостей, що характеризує здатність пристосовуватись до навколишніх умов, поведінкову гнучкість (рис. 2).

Нездатність суб'єкта цінувати свої переваги і позитивні властивості характеру, поважати себе за них і за свою силу може бути спричинена внутрішньою конфліктністю, що є ознакою наявності внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгоди із собою, вираженості тенденцій до самокопання і рефлексії та схильністю до самозвинувачення, яке проявляється у вираженості негативних емоцій на адресу свого «Я».

За результатами здійсненого нами дослідження було встановлено, що є фактори самоповаги, самоактуалізації, самоставлення, соціально-психологічної адаптації, котрі впливають на психологічну стать, зокрема андрогінну особистість.

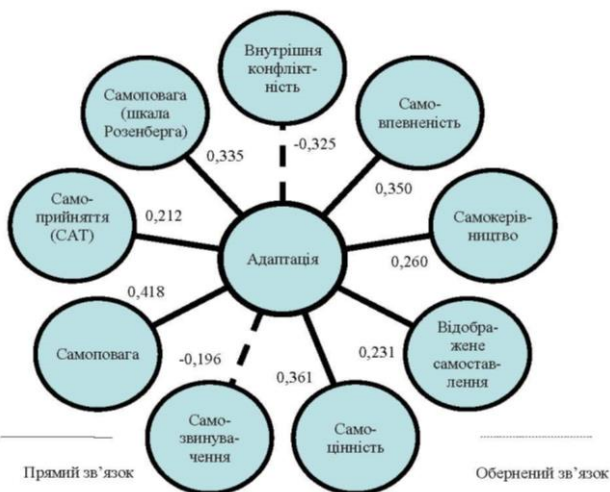

Рис. 2. Кореляційна плеяда за шкалою «Адаптація»

Розглянемо результати емпіричного дослідження, що стосуються показників для андрогінних чоловіків (табл. 1).

Таблиця 1

Результати факторного аналізу для андрогінних чоловіків

Фактор, його інформативність	Факторні компоненти та їх навантаження
F1 (h = 14,8%)	Ціннісні орієнтації (0,792); сензитивність (0,676); самоповага (0,775); синергія (0,690); прийняття інших (0,787).
F2 (h = 14%)	Самокерівництво (-0,624); неприйняття інших (0,796); емоційний дискомфорт (0,833); зовнішній контроль (0,804), ескапізм (0,701).
F3 (h = 12,5%)	Гнучкість поведінки (0,878); спонтанність (0,726); самоприйняття (САТ) (0,742).
F4 (h = 10,4%)	Внутрішня конфліктність (0,862); самозвинувачення (0,832).
F5 (h = 8,7%)	Самоприйняття (0,857); самоцінність (0,788).
F6 (h = 8,1%)	Самоприв'язаність (0,799); домінування (0,627).
F7 (h = 6,8%)	Відображене самоствавлення (0,954).
F8 (h = 6,1%)	Прийняття себе (0,647)

За допомогою факторного аналізу висвітлено 81,4% дисперсії отриманих результатів.

Результати факторного аналізу дають нам підстави виділити вісім значущих факторів: «Прийняття себе/інших, емоційність та ціннісні орієнтації», «Емоційне та поведінкове реагування», «Прийняття себе та поведінкова гнучкість», «Суперечливість власного «Я»», «Значущість власного «Я»», «Самоприв'язаність і домінування», «Очікування сприйняття себе іншими» та «Самоприйняття».

Не менш цікаві результати дослідження, що стосуються андрогінних жінок (табл. 2).

Таблиця 2

Результати факторного аналізу для андрогінних жінок

Фактор, його інформативність	Факторні компоненти та їх навантаження
F1 (h = 13,1%)	Самозвинувачення (0,642); зовнішній контроль (0,683); ведучий (0,685); ескапізм (0,760).
F2 (h = 11,6%)	Гнучкість поведінки (0,693); сензитивність (0,785); спонтанність (0,736); самоприйняття (САТ) (0,633).
F3 (h = 9,8%)	Прийняття інших (0,834); прийняття себе (0,774); внутрішній контроль (0,683).
F4 (h = 8,6%)	Самовпевненість (0,731); відображене самоставлення (0,639); самоприйняття (0,864).
F5 (h = 8,1%)	Емоційний комфорт (0,785); емоційний дискомфорт (-0,612).
F6 (h = 8,1%)	Неприйняття себе (0,865); неприйняття інших (0,809).
F7 (h = 6,8%)	Самоприв'язаність (0,808); самокерівництво (0,667).
F8 (h = 5,7%)	Домінування (0,828).

Щодо особливостей факторного розподілу для андрогінних жінок встановлено вплив таких чинників: «Лідерські тенденції і самокритика», «Емоційно-поведінкові реакції», «Адекватність сприйняття та контролю», «Самоцінність та прийняття себе іншими», «Емоційний комфорт», «Адекватність прийняття», «Саморегуляція», «Домінування». За допомогою факторного аналізу висвітлено 71,8% дисперсії отриманих результатів.

Можна засвідчити, що у андрогінних чоловіків домінують фактори, які стосуються прийняття себе, емоційності та особливостей поведінкового реагування, у своїй «андрогінності» чоловіки «запозичують» жіночу складову, що пов'язана з емоційністю та гнучкістю.

На протипагу андрогінним чоловікам у жінок-андрогінів переважають лідерські тенденції, контроль, самосприйняття, що якраз і сприяє вираженню їхньої андрогіноості через типово «чоловічі» характеристики.

Спільним для андрогінних чоловіків і жінок є переважання фактору, який стосується емоційно-поведінкових реакцій, що відповідно вказує на особливості прояву їхньої андрогінності.

Висновки. Факторний аналіз емпіричних даних дозволив підтвердити гіпотезу про те, що наявні фактори самоповаги, самоактуалізації, самоставлення, соціально-психологічної адаптації, які впливають на психологічну стать, зокрема андрогінну особистість.

З точки зору самосвідомості особистості, андрогінність – не механічна комбінація маскулінних і фемінних рис, а здатність бути гнучким у виборі поведінкових ролей залежно від обставин (іноді більше маскулінних, іноді – фемінних). Можна стверджувати, що андрогінна особистість може з більшою ймовірністю досягти успіху в будь-якій сфері життя, сягаючи за межі нав'язаних суспільством чи історичним розвитком стереотипів, які людиною не оцінюються критично.

Андрогінність не означає нівеляцію типово чоловічих чи жіночих рис, а становить спробу поєднувати певні риси представникам обох статей для того, щоб розширити їх можливості, не блокуючи здатність мислити, міркувати, діяти, реагувати та ухвалювати рішення. Штучний поділ якостей на чоловічі і жіночі призводить до безглуздих обмежень щодо обидвох статей і сприяє розвитку гендерного конфлікту.

Перспектива дослідження спрямована на здійснення статистичного аналізу результатів дослідження, що стосуються особливостей прояву Я-концепції у маскулінних чоловіків і жінок, фемінних чоловіків та жінок і відповідно здійснення порівняльного аналізу з андрогінними чоловіками та жінками. Узагальнені результати сприятимуть усвідомленню особистістю особливостей психологічної статі та потенційних можливостей проявів андрогінності, що забезпечать більш ефективну соціалізацію і якість життя особистості.

---

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание; пер. с англ. / Роберт Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 449 с.

2. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Евгений Петрович Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с. (Серия «Мастера психологии»).
3. Калька Н. М. Историчний аспект дослідження андрогінності, як моделі тендерного континууму / Н. М. Калька, Н. С. Гриців // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Серія психологічна. – 2013. – № 2. – С. 33–40.
4. Практикум по гендерной психологии / под ред. И. С. Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.: ил. – (Серия «Практикум по психологии»).
5. Слотина Т. В. Психология личности / Татьяна Викторовна Слотиная. – СПб.: Питер, 2008. – 303 с.
6. Палій А. А. Диференціальна психологія: навч. посібник / Анатолій Андрійович Палій. – К.: Академвидав, 2010. – 432 с. (Серія «Альма-Матер»).
7. Настольная книга практического психолога / сост. С. Т. Посохова, С. Л. Соловьева. – М.: АСТ; Хранитель; СПб.: Сова, 2008. – 671 с.
8. Bem S. L. (1993). The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality / S. L. Bem. – New Haven, CT: Yale University Press.

Калька Н. Н., Грыцив Н. С. Эмпирическое исследование особенностей Я-концепции андрогинных личностей

Проведен анализ влияния факторов самоуважения, самоактуализации, самоотношения, социально-психологической адаптации на психологический пол, в частности андрогинную личность. Выявлены характерные особенности Я-образа андрогинной личности, приведен сравнительный анализ андрогинных женщин и мужчин. Утверждается, что андрогинная личность может с большей вероятностью добиться успеха в любой сфере жизни, выходя за пределы навязанных обществом или историческим развитием стереотипов, которые человеком не оцениваются критически.

Ключевые слова: андрогинность, пол, гендер, гендерная идентичность, маскулинность, феминность, Я-концепция.

Kal'ka N. M., Hrytsiv N. S. The empirical research of the self-conception androgyny personality

The problem of gender transformation that makes the identity or continue to use the traditional attributes of your sex exclusively, which leads to its one-sided growth and lack of identification, either voluntarily or forced to change feminine or masculine gender for psychological androgynous is highlights in the article.

The psychological characteristics of «self-concept» identity as an important structural element of psychological image of the person are present in the article. The features of formation of «self-concept», defined diverse social and cultural context in which clarifies and corrects an image of his own «I».

The authors argued the importance of awareness features self-concept androgynous personality that manifests itself in a harmonious combination of femininity and masculinity in one person, regardless of gender that erases differences due to socio-cultural expectations «male» and «female», giving people

more freedom, increasing adaptive opportunities personality. The empirical research of self-concept androgynous personality made it possible to distinguish the dominant factors affecting it.

Results of factor's analysis in androgynous men helped to identify the following important factors: «Adoption of yourself / others, emotionality and values», «Emotional and behavioral responses», «self-acceptance and behavioral flexibility», «Contradictory «I», «Significance «I», «Self-attachment and dominance», «Waiting perception of themselves other» and «Self-acceptance».

The factor's analysis distribution for androgynous women the influence of factors such as: «Leadership Trends and self-criticism», «Emotional and behavioral responses», «Adequacy of perception and control», «Self-value and self-acceptance others», «Emotional comfort», «Adequacy adoption» «Self-regulation», «Dominance».

Key words: *androgyny, sex, gender, gender identity, masculinity, femininity, self-concept.*

Стаття надійшла 26 квітня 2015 р.

УДК 342.951:353.214

**М. В. Ковалів, С. С. Єсімов,
О. Р. Клим, О. Р. Сірант**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ТРАНСПОРТНОЇ МІЛІЦІЇ: МАТЕРІАЛИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Подано емпіричні матеріали з дослідження психологічних особливостей професійної ідентифікації співробітників транспортної міліції. Професійну ідентифікацію розглянуто як процес розвитку особистісної рефлексії професійної ідентичності у співвідношенні з «еталонним образом» співробітника відповідної організації з метою досягнення позитивної професійної самоідентифікації. Наголошено на необхідності формування мотивації керівників і співробітників підрозділів, спрямованої на вдосконалення професійної психологічної підготовки.

Ключові слова: *ідентифікація, активність, стратегія, самореалізація, особистісні цінності, професійна спрямованість.*

Постановка проблеми. Потреба держави та суспільства в підвищенні ефективності діяльності співробітників міліції з обслуговування об'єктів транспортної інфраструктури (далі – транспортної міліції) України зростає. Будучи структурою в системі вітчизняних